

**KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI
MOLIYALASHTIRISH MANBALARI TAHLILI**

Ergashova Jannatoy Shuhrat qizi

Jannatoyergashova2@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish manbalari tahlil qilingan. Tadqiqotda bank kreditlari, mikromoliya, lizing va davlat dasturlarining ahamiyati o‘rganilgan. 2020–2025 yillar statistik ma’lumotlari asosida moliyalashtirish dinamikasi baholangan. Natijalar foiz stavkalari yuqoriligi, garov talablari va hududiy nomutanosiblik asosiy muammolar ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, fintech texnologiyalari va kredit kafolat mexanizmlarini rivojlantirish kichik biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishi ta’kidlangan. Tadqiqot yakunida O‘zbekiston sharoitida moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, moliyalashtirish, bank krediti, mikromoliya, lizing, fintech, davlat qo'llab-quvvatlash, O'zbekiston iqtisodiyoti.

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik milliy iqtisodiyotning strategik tarkibiy qismi hisoblanadi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda kichik va o'rta korxonalar (KOK) umumiy ish bilan band aholining 60–80 foizini ta'minlaydi (OECD, 2023). O'zbekistonda amalga oshirilayotgan «Yangi O'zbekiston» strategiyasi doirasida 2030-yilga qadar kichik biznesning YaIMdagi ulushini 60 foizdan oshirish maqsadi belgilangan (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60 Farmoni, 2022).

Biroq kichik biznesni rivojlantirishning eng dolzarb to'sig'i moliyaviy resurslardan yetarli darajada foydalana olmaslikdir. Jahon banki (World Bank, 2024) ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlardagi KOKlar uchun yillik moliya bo'shlig'i 5,2 trillion AQSh dollarini tashkil etadi. O'zbekistonda kichik biznes subyektlarining 47 foizi moliyaviy resurslar yetishmasligi sababli o'z faoliyatini rejadagidek kengaytira olmaydi (O'zstat, 2024). Ushbu tadqiqot shu muammoni kompleks tahlil etish va yechimlar taklif qilish maqsadida amalga oshirildi.

Maqolaning asosiy maqsadi moliyalashtirish manbalarini tizimli tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda xorijiy tajriba asosida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Asosiy qism

Kichik biznesni moliyalashtirish nazariyasi Myers va Majluf (1984) tomonidan ishlab chiqilgan «Moliyaviy ierarxiya» (Pecking Order Theory) asosiga qurilgan bo'lib, unga ko'ra kichik korxonalar avvalo ichki manbalar (taqsimlanmagan foyda, amortizatsiya), so'ngra qarz kapitalidan, oxirida esa tashqi kapital jalb qilish yo'lidan boradilar. Bunda ma'lumotlar assimetriyasi va tranzaksion xarajatlar muhim rol o'ynaydi (Berger & Udell, 2020).

Moliyalashtirish manbalari ikki asosiy guruhga bo'linadi: ichki manbalar (taqsimlanmagan foyda, amortizatsiya, aylanma kapital optimallashtirish) va tashqi manbalar (bank kreditlari, mikromoliya, lizing, davlat subsidiyalari, venchur kapital, crowdfunding). Zamonaviy tadqiqotlar bu ikki guruh o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash kichik korxonalarining moliyaviy barqarorligi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi (Beck & Demirguc-Kunt, 2022).

Bank krediti kichik biznes uchun an'anaviy va keng tarqalgan tashqi moliyalashtirish manbasi bo'lib, 2025-yil I yarim yilligida tijorat banklari tomonidan kichik biznesga yo'naltirilgan kreditlar hajmi 52,7 trillion so'mni

tashkil etdi bu 2024-yilgi ko'rsatkichdan 11,4 foizga yuqori (Markaziy bank, 2025). Biroq garov talablarining yuqoriligi (kredit miqdorining 150–200 foizi) va foiz stavkalarining balandligi (2024-yilda o'rtacha 21,8 foiz) tadbirkorlarning kreditga murojaat qilishini cheklaydi (Rashidov, 2023).

2025-yil boshiga ko'ra O'zbekistonda 41 ta mikromoliya tashkiloti faoliyat yuritib, ularning kredit portfeli 5,6 trillion so'mdan oshgan. Mikromoliya foydalanuvchilari soni (320 ming) bank kreditidan foydalanuvchilardan (189 ming) ancha ko'p bo'lsa-da, foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi (28–30 foiz) bu sektorning raqobatbardoshligini cheklaydi (O'zstat, 2025).

2025-yilda lizing orqali kichik biznesga berilgan moliyaviy yordam hajmi 3,8 trillion so'mga yetdi. Davlat tomonidan «Yoshlar kelajagimiz» va boshqa dasturlar doirasida 2024-yilda jami 12,6 trillion so'm imtiyozli kredit (5–7 foiz stavkada) ajratildi. 2025-yilda esa bu ko'rsatkich 14,2 trillion so'mga etishi prognoz qilinmoqda (O'zbekiston Hukumati, 2025).

Germaniya modelida KfW davlat banki tijorat banklari orqali kichik va o'rta biznesga past foizli (1,5–4 foiz) uzoq muddatli kreditlar beradi; qarzning 80 foizigacha davlat kafolatlaydi. 2023-yilda KfW SME sektori uchun 54 mlrd yevro yo'naltirdi (KfW, 2023). Janubiy Koreya modelida KODIT fondi 270 ming dan ortiq korxonaga umumiy 112 mlrd dollar hajmida kafolatlar taqdim etgan (KODIT, 2024). Singapur modelida Enterprise Development Grant (EDG) doirasida innovatsion kichik korxonalarga xarajatlarining 80 foizigacha qoplanadigan grantlar ajratiladi (WIPO, 2024). Ushbu modellarning umumiy xususiyati kredit, kafolat va grant mexanizmlarini raqamli infratuzilma bilan uyg'unlashtirish strategiyasidir (Nazarov, 2024).

Tahlil asosida quyidagi tizimli muammolar aniqlandi: (1) bank kredit stavkalarining yuqoriligi (21–25 foiz) rivojlangan mamlakatlar ko'rsatkichidan 3–10 barobar ortiq; (2) garov talablarining cheklovchi roli tadbirkorlarning 58,3 foizi buni asosiy to'siq deb hisoblaydi (TIU, 2024); (3) moliya savodxonligining

pastligi 43 foiz tadbirkor moliyaviy rejalashtirishda qiyinchilik sezadi (EBRD,

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Kredit hajmi (trln so'm)	22,4	28,7	36,9	43,1	47,3	52,7
KB ulushi umumiy kreditda (%)	31,2	33,8	36,1	38,4	39,7	41,2
O'rtacha foiz stavkasi (%)	26,3	24,8	23,5	22,4	21,8	20,9
Kreditlangan korxonalar (ming)	124,6	138,2	157,9	171,3	189,4	208,6
Muddati o'tgan kreditlar (%)	8,2	7,6	6,9	6,1	5,7	5,2

2023); (4) hududiy nomutanosiblik kreditlarning 62 foizi Toshkent shahri va viloyatiga to'g'ri keladi, qolgan 13 viloyatga esa 38 foiz qoladi (O'zstat, 2024); (5) muqobil manbalar ulushining pastligi lizing atigi 4,2 foiz, crowdfunding esa 1,1 foizni tashkil etadi.

Jadval 1. Kichik Biznesga Berilgan Kreditlar Dinamikasi (2020–2025)

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2025; O'zstat, 2025.

1-jadval tahlili. 2020–2025 yillar davomida kichik biznesga yo'naltirilgan kreditlar hajmi 22,4 dan 52,7 trillion so'mga ya'ni 2,35 barobar oshgan. Kichik biznesning umumiy kredit portfelidagi ulushi 31,2 foizdan 41,2 foizga ko'tarilgan bo'lsa, foiz stavkalari 26,3 foizdan 20,9 foizga pasaygan. Muddati

o'tgan kreditlar ulushining 8,2 foizdan 5,2 foizga qisqarishi kredit portfeli sifatining yaxshilanib borayotganini ko'rsatadi. Biroq foiz stavkalari hali ham rivojlangan mamlakatlar ko'rsatkichidan (2–7 foiz) sezilarli darajada yuqoridir.

Jadval 2. Moliyalashtirish manbalari tarkibi

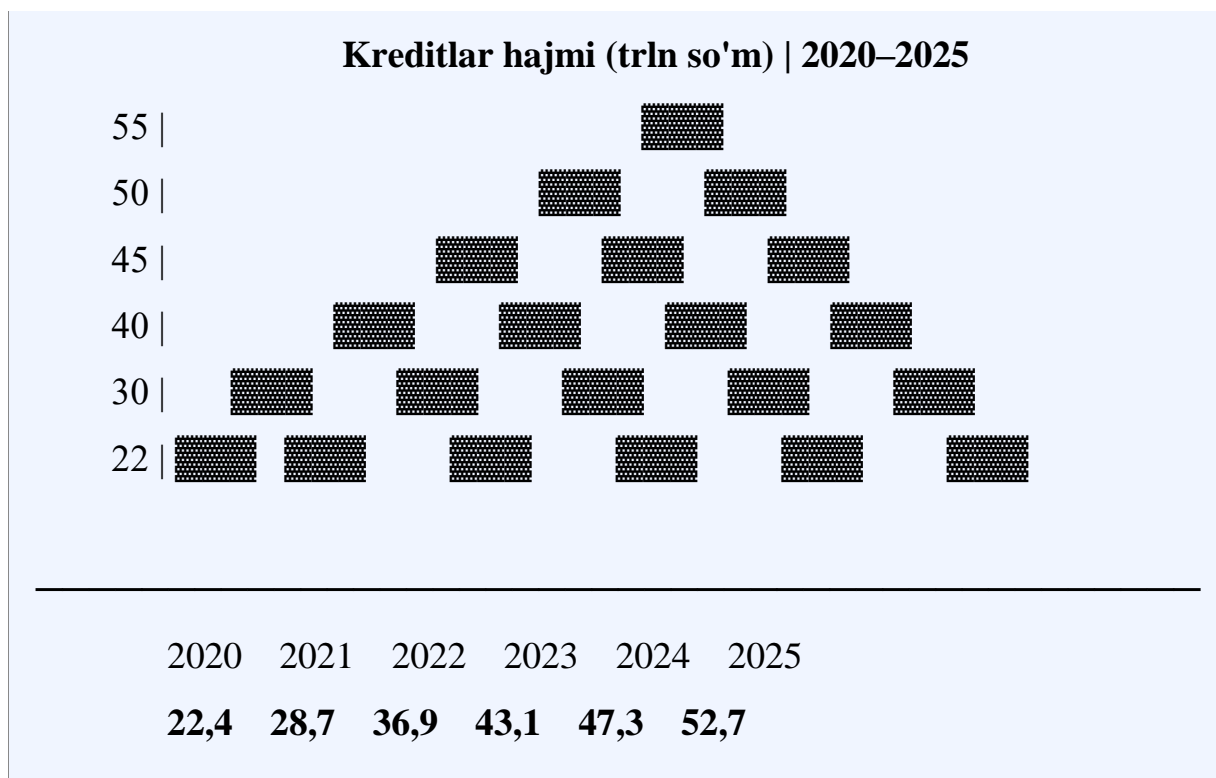
Manbalar turi	Hajm (trln so'm)	Ulushi (%)	O'rt. stavka (%)	Foydalanuvchi (ming)
Bank kreditlari	52,7	62,4	20,9	208,6
Davlat qo'llab-quvvatlash fondlari	14,2	16,8	6,5	52,1
Boshqa manbalar	7,9	9,4	—	—
Mikromoliya tashkilotlari	5,6	6,6	28,8	320,4
Lizing kompaniyalari	3,8	4,5	17,5	28,3
Muqobil manbalar (crowdfunding va b.)	0,2	0,3	—	9,8
JAMI	84,4	100,0	—	—

Manba: Markaziy bank, 2025; O'zstat, 2025; O'zlizing, 2025; muallif hisob-kitoblari.

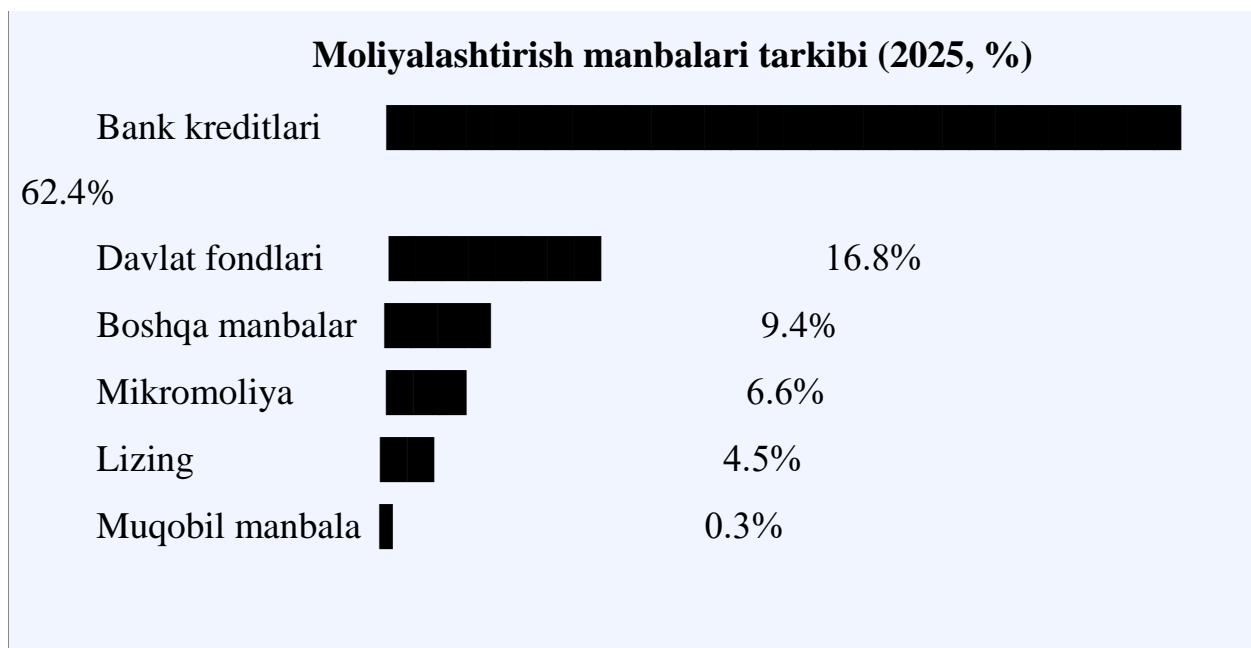
2-jadval tahlili. Bank kreditlarining 62,4 foizlik ulushi moliyalashtirish tizimining hali ham bir kanalga bog'liqligini ko'rsatadi. Mikromoliya foydalanuvchilari soni (320 ming) bank foydalanuvchilaridan (208 ming) 1,5 barobar ko'p bo'lsa-da, jalb etilgan hajm ancha kichik. Muqobil manbalar (crowdfunding) hissasi atigi 0,3 foizni tashkil etib, bu yo'nalish jiddiy rivojlanishga muhtojligini ko'rsatadi. Lizing stavkasining nisbatan pastligi (17,5 foiz) va uzoq muddatlilik afzalligi uning kichik biznes uchun jozibadorligini oshirish imkonini beradi.

Grafik 1. Kreditlar Hajmining O'sish Dinamikasi (2020–2025, trln so'm)

*1-grafik: Kichik biznesga yo'naltirilgan bank kreditlari hajmining yillik o'sishi (2020–2025). *2025 prognoz. Manba: Markaziy bank, 2025.*

Grafik 2. Moliyalashtirish Manbalari Tarkibiy Taqsimoti (2025, %)

2-grafik: 2025-yilda kichik biznes uchun moliyalashtirish manbalarining foizli taqsimoti. Manba: Muallif hisob-kitoblari asosida.

2-grafik tahlili. Bank kreditlari ulushining 61,8 foizdan (2024) 62,4 foizga (2025) ko'tarilishi moliyalashtirish tizimidagi strukturaviy nomutanosiblikning hali ham bartaraf etilmaganligini ko'rsatadi. Muqobil manbalarning 0,3 foizlik hissasi Germaniyaning 24 foizi bilan taqqoslaganda O'zbekistonda diversifikatsiya uchun katta zaxira mavjudligidan dalolat beradi.

Germaniyaning KfW modeli asosida «Kichik biznesni kreditlash kafolat fondi»ni yangilash tavsiya etiladi. Hukumat tijorat banklariga berilgan kichik biznes kreditlarining 70–80 foizini kafolatlashi lozim. Bu mexanizm foiz stavkalarini 3–5 foiz punktga pasaytirish va kreditga murojaat qiluvchilar sonini 35–40 foizga oshirish imkonini beradi (Nazarov & Yusupov, 2024). Bundan tashqari, innovatsion va ishlab chiqarish sohalariga differentsiyalangan stavkalar (8–10 foiz) joriy etish zarur.

«Open Banking» standartlarini joriy etish orqali tadbirkorlarning moliyaviy ma'lumotlari (tranzaksiyalar tarixi) asosida garovsiz kredit ball (credit scoring) tizimini shakllantirish maqsadga muvofiq. Janubiy Koreya tajribasi ko'rsatadiki,

bu yondashuv kreditda rad etilish darajasini 40 foizdan 18 foizga tushirgan (Kim & Lee, 2023). 2025-yilda O'zbekiston hukumati «Raqamli moliya» kontsepsiyasini qabul qilishi hamda crowdfunding va P2P lending platformalarini tartibga soluvchi qonunchilik bazasini kuchaytirishi zarur.

Kreditlashning hududiy nomutanosibligini kamaytirish maqsadida barcha 14 viloyatda ixtisoslashtirilgan biznes-inkubatorlar va moliyaviy akseleratorlar tarmog'ini kengaytirish, ularga soliq imtiyozlari va subsidiyalar berish tavsiya etiladi. Shuningdek, qishloq tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash uchun alohida mikromoliya dasturlari ishlab chiqish lozim.

Davlat tomonidan moliyalashtirilgan «Tadbirkor akademiyasi» platformasi doirasida barcha tumanlarda bepul moliyaviy rejalashtirish va investitsiya jalb qilish bo'yicha treninglar o'tkazish zarur. 2026-yilga qadar yiliga 50 000 tadbirkorni qamrab olish maqsad qilib belgilanishi tavsiya etiladi.

Xulosa

Ushbu ilmiy tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllandi. Birinchidan, 2020–2025 yillar davomida kichik biznesga yo'naltirilgan kreditlar hajmi 2,35 barobar oshgan, foiz stavkalari 5,4 foiz punktga pasaygan bu ijobiy tendensiya bo'lsa-da, ko'rsatkichlar hali ham rivojlangan mamlakatlar andozasidan sezilarli past. Ikkinchidan, moliyalashtirish manbalarining bank kreditlariga (62,4 foiz) haddan tashqari bog'liqligi tizimli risk manbai bo'lib qolmoqda; manbalar diversifikatsiyasi tezlashtirilishi zarur. Uchinchidan, hududiy nomutanosiblik (62 foiz kredit Toshkentga) va moliyaviy savodxonlikning pastligi kichik biznesning o'sish salohiyatini cheklaydi. To'rtinchidan, raqamli moliya, fintech va kredit kafolat tizimini kuchaytirish manbalar diversifikatsiyasi uchun eng istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Tadqiqot natijalari davlat moliyaviy siyosatini takomillashtirishda, moliya institutlari faoliyatini yangilashda va ilmiy tadqiqotlar uchun empirik asos sifatida foydalanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beck, T., & Demircuc-Kunt, A. (2022). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2931–2943.
2. Berger, A. N., & Udell, G. F. (2020). A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2945–2966.
3. EBRD. (2023). Transition report 2023–2024: Central Asia SME survey. London: EBRD.
4. KfW Group. (2023). KfW annual report 2023. Frankfurt: KfW Bankengruppe. <https://www.kfw.de>
5. Kim, J., & Lee, S. (2023). Open banking and SME credit scoring: Evidence from South Korea. *Asian Development Review*, 40(1), 87–112.
6. KODIT. (2024). Annual report 2023. Seoul: Korea Credit Guarantee Fund.
7. Myers, S. C., & Majluf, N. S. (1984). Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have. *Journal of Financial Economics*, 13(2), 187–221.
8. Nazarov, J. (2024). Xorijiy moliyalashtirish modellarini O'zbekistonga tatbiq etish. *O'zbekiston iqtisodiyot va moliya jurnali*, 7(3), 78–95.
9. Nazarov, J., & Yusupov, O. (2024). Kredit kafolat fondi mexanizmini takomillashtirish yo'nalishlari. *Moliya va bank ishi*, 2(4), 33–50.
10. OECD. (2023). Financing SMEs and entrepreneurs 2023: An OECD scoreboard. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f40cbf64-en>
11. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). Pul-kredit siyosatining 2024-yil yakunlari bo'yicha hisobot. Toshkent. <https://www.cbu.uz>

12. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). «Yangi O'zbekiston» taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmon PF-60. <https://lex.uz/docs/5895665>
13. O'zbekiston Respublikasi Hukumati. (2025). Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha 2025-yil dasturiy rejalari. Toshkent.
14. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi (O'zstat). (2024, 2025). Kichik va o'rta biznes statistik to'plami. <https://www.stat.uz>
15. Rashidov, F. (2023). O'zbekistonda kichik biznesga bank kreditlashning muammolari. *Iqtisodiyot va boshqaruv*, 5(2), 95–114.
16. Toshkent Iqtisodiyot Universiteti (TIU). (2024). Kichik biznes moliyasiga oid so'rovnoma natijalari. Toshkent: TIU.
17. World Bank. (2024). SME finance gap 2024: Global overview. Washington D.C. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2001-3>
18. WIPO. (2024). Global Innovation Index 2024. Geneva: WIPO. https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2024/

